

4. Скрипнюк О. Демократія. Україна і світовий вимір. – К., 2006. – С. 198-241.
5. Парсонс Т. О. структуре социального действия. – М.: Академический проект, 2000. – 880 с.
6. Конституція (Основний закон) України. – К., 1996. – Ст. 5.
7. Парсонс Т. Система современных обществ. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
8. Антология. Правовая мысль. – М.: Академический проект, 2003. – 1008 с.
9. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. / Западноевропейская социология XIX – нач. XX в. – М.: изд. МУБУ, 1996. – С. 256-308.
10. Кормич А. І. Історія вчень про державу та право. – К.: Правова єдність, 2009. – С. 194-196.
11. Скрипнюк О. Демократія. Україна і світовий вимір. – К., 2006. – С. 198-241.
12. Парсонс Т. О структуре социального действия. – М.: Академический проект, 2000. – 880 с.
13. Конституція (Основний закон) України. – К., 1996. – Ст. 5.
14. Парсонс Т. Система современных обществ. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270 с.

Яковлев Д. В., НУ "ОЮА"

ПОЛІТИЧНІ ДЕБАТИ ЯК ЗАСІБ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В статье анализируются политические дебаты, их роль в процессе рационализации политического дискурса в Украине. Особое внимание уделяется парламентским дебатам в условиях демократизации политического взаимодействия.

This article analyzes the political debate, their role in the rationalization of political discourse in Ukraine. The special attention is payed to study of parliamentary debate in the democratization of political interaction.

На відміну від авторитаризму й тоталітаризму, демократія стала символом сучасної політики та урядування у світовому масштабі. Основним критерієм перевірки політиків в умовах демократії виступає те, чи переконують вони громадян. Відповідно посилюються суспільні очікування від інформаційної "відкритості" політичного простору, з'являється впевненість, що більшість проблем можна викласти у дискусивній формі та вирішити у ході діалогу.

За таких умов актуалізується проблема раціоналізації політичного дискурсу, підвищення ваги раціональної аргументації, що обумовлює мету даної статті – проаналізувати політичні дебати як засіб раціоналізації політичної взаємодії в умовах демократизації. Представлене дослідження виконано у рамках наукової теми кафедри соціальних теорій НУ "ОЮА" "Паритетна демократія: становлення, міжнародний та вітчизняний досвід, перспективи".

Часто демократичну політику уявляють як відповіді політиків, адміністративної влади на запитання громадян, які здійснюють тиск через політичну волю і громадську думку. Політика сприймається як демократична і в більш реальному випадку, коли політики (опосередковано – через мас медіа) ставлять перед громадою певні питання, а громадська думка формується як реакція на отриману від влади інформацію.

У нашій країні на заваді цьому стає відсутність практичного досвіду відкритої демократичної політичної взаємодії, тому демократія у політичній комунікації посіла почесне місце декларативної та майже нездійсненої мети для політичної системи України, залишаючи сумніви в реалізації українського демократичного проєкту.

Як ілюстрацію цієї тези можна навести перші речення двох наукових статей, що присвячені аналізу демократії: "Ми живемо у демократичну епоху" (Фарід Закарія), а стаття відомого українського соціолога Ірини Попової "Демократія як засіб ідентифікації та міфологізації" починається зі слів (цит. мовою оригіналу – Д. Я.): "Демократія" у всех сейчас "на слуху".

Однією з головних, зокрема, є проблема мови, якою влада веде діалог із суспільством. Населення найчастіше не розуміє не тільки зміст проведених заходів, але і лексику, за допомогою якої влада пояснює свої дії, воно втомилосся від перманентної розмови про реформи, результати яких далекі від заявлених цілей, від спроб додати деякого ідеологічного, "доленосного" звучання рішенням і діям, насправді спрямованим на обслуговування егоїстичних кланових інтересів.

Відсутність демократичних традицій у посткомуністичних країнах не тільки ускладнює діалог між акторами політичної взаємодії, а і вводить новий важливий фактор у політичну комунікацію – мовчання населення, яке стає ще більш загрозливим на фоні намагань монополізувати "волю народу", говорити від імені народу з боку різних політичних сил.

Громадська думка та політична воля є не просто результатом спільної діяльності громадян, а інституціями, які формуються неформальними організаціями публічної сфери: "в межах і за межами парламентського комплексу ці безсуб'єктні форми комунікації становлять сцени, на яких може відбуватися більш-менш раціональне формування політичної думки й політичної волі" [2, 370]. Що стосується досвіду нашої країни, то, на думку Л. Кормич "Конструкція громадянського суспільства все одно не випадає з-під впливу держави і права. І труднощі та протиріччя якраз і породжуються цими складними взаєминами і впливами людини і громадянина, держави, суспільства, права; необхідністю взаємодії, субсидіарності різних гілок влади, а не простого її розподілу. І важливістю інформації" [3, 10].

В Україні комплекс взаємопов'язаних проблем правового, економічного, політичного та культурного характеру унеможливило виконання державою функцій, притаманних сучасному демократичному урядуванню. Державні інститути сприймаються громадянами (напевно, можна сказати теж саме і про їх самоідентифікацію) як самодостатня система, що не зацікавлена у зворотному зв'язку із суспільством та не потребує його участі для ухвалення рішень.

Провідна роль у формуванні простору демократичної політики належить парламенту, депутати представляють інтереси відповідних політичних, соціальних і регіональних груп. Роль парламенту як політичного інституту полягає, серед іншого, у формуванні простору дискусій, діалогу на основі представництва структурованих груп інтересів на державному рівні. При цьому парламент стає не просто дискусійним майданчиком, він має достатньо важелів впливу для прийняття законів та контролю за їх реалізацією, виконувати функції творення раціональної політики на основі аргументативної дискусії.

Однією із визначальних складових парламентської мови, як спеціалізованого дискурсу політичного інституту виступає мова дебатів.

Основним чинником формування демократичної політики у парламенті стає раціональна комунікативна взаємодія між парламентською більшістю (коаліцією) та опозицією, її доступ до прийняття політичних рішень. Форми роботи депутата безпосередньо пов'язані із аргументованими відповідальними діями, що передбачає роботу в комітетах, участь у пленарних засіданнях, парламентські запити, парламентські слухання, слідчі комісії тощо.

Діяльність парламентаря – це також контроль над виконавчою владою, що найчастіше реалізується через запитання до урядовців та представників судової влади, запрошених до участі в засіданні парламенту.

Отже, невід'ємною частиною парламентської діяльності виступає політичний діалог у формі дебатів, у яких використовуються різні типи повідомлень. Зокрема, можна говорити про інформаційний тип, який визначається описовим розвитком теми та браком конфронтаційних елементів, аргументативно-аналітичний тип (переконання за допомогою логіко-понятійного апарату) та імперативний тип (емоційно-експресивного тиску, категоричність суджень, гіперболізація, некоректна метафоричність тощо) [Цит. за: 1, 110].

Серед факторів, які сприятимуть демократизації діяльності ВР України та підвищенню професійного рівня парламентарів можна виділити наступні. По-перше, публічність та відкритість діяльності парламенту, по-друге – забезпечення умов для комунікативної взаємодії (тобто включення у форми парламентської інформаційної діяльності зворотного зв'язку). І, нарешті, по-третє, демократизація виборчого процесу в цілому, та виборів до ВР України, зокрема.

На останньому зупинимось більш детально, бо саме відсутність обов'язковості дебатів між кандидатами у депутати стає однією із причин відсутності дебатів у стінах парламенту.

Очевидно, що демократизацію урядування не можна розглядати лише у контексті виборчих кампаній. Проте саме проведення регулярних і вільних виборів є необхідною умовою з точки зору ефективної управлінської діяльності у демократичному суспільстві: "...демократія буде легітимніша і стабільніша, коли існують (не призводячи до поляризації) високі рівні політичної ефективності, участі в політичному житті та політичної поінформованості. Коли громадяни обізнані, поінформовані та політично активні, коли вони впевнені, що їхня активність матиме певний вплив на політичні результати (внутрішня ефективність), і коли вважають, що політична система прислухається до їхніх потреб (зовнішня ефективність), слід сподіватися високих рівнів підтримки демократії і задоволеності демократією" [2, 934].

Взаємопов'язаність виборчого процесу та діяльності органів влади особливо відчутна для країн, що знаходяться на етапі демократизації, і Україна тут не є виключенням. В нашій країні перманентні зміни у виборчому законодавстві, неоднозначність, з правової точки зору, тлумачення основних категорій виборчого процесу, непрозоре

фінансування виборчих кампаній, використання адміністративного ресурсу, заважає утвердженню демократії, довіри до інститутів влади та консолідації українського суспільства.

Логіка демократичних виборів передбачає альтернативність, яка характеризується змагальною відмінністю. Політична боротьба у виборчій кампанії виступає відкритою сферою інтерактивних символічних комунікацій агентів щодо влади, отримання якої дозволяє спрямувати зусилля на служіння громадській користі.

У нашій країні кандидат стає центром комунікації із журналістами (прес-конференції, заяви для преси, конструювання медіа-подій та ін.) та виборцями (мітинги, зустрічі, агітація "обличчям до обличчя" та ін.), які підтримують кандидата. У цьому випадку позитивний імідж кандидата створюється за відсутності фактору змагальності у прямому діалозі з іншими кандидатами: від політика вимагають зіграти певну роль на сцені, що вже підготовлена командою, кандидат перетворюється на актора, якого демонструють публіці як частину великого спектаклю.

Теми, які реально потребують вирішення, не стають ключовими повідомленнями та гаслами політиків. Дискутуються певною мірою штучні теми, які цілком природно не знаходять свого вирішення й після виборів. Проте саме відкритість та публічність у неупередженому обговоренні суспільно значущих питань є передумовою поширення принципів раціональної політичної аргументації.

Імідж, який створюється для публіки, це так зване "уявне обличчя", що має нести позитивні емоції, залишає місце лише для монологу (у кращому випадку – підготовлені відповіді на запитання позитивно налаштованих журналістів або громадян), який і перетворює виборчі переговори зі змагань на театр.

У сфері публічної репрезентації можна виділити дві форми: політичні змагання (дебати) та театральний мімезис. Вирішальну роль у процесі політичного вибору відіграє політична гра, організована і структурована за правилами змагання, яке можна порівняти із агонією у давньогрецькій традиції [Див. детал.: 5].

Політичні змагання виступають як сфера свободи (у них не беруть примусово) обмежена набором непорушних правил, які усвідомлюються та підтримуються учасниками: "правила не просто організують гру, а й роблять можливим саме існування гри як такої" [Цит. за: 5, 357].

Виборчі сподівання громадян без публічної презентації політиків у формі політичних змагань не можуть бути реалізовані, адже "коли

в репрезентації беруть участь оратор чи священник, то вони репрезентують самі себе. Коли в репрезентації виступає актор, суть професії якого полягає в тому, щоб не мати власної особистості, але завжди запозичати чужу, до репрезентації додається "ознака", яка сама по собі не має змісту і загрожує всій структурі репрезентативності... комедіант народжується шляхом появи розриву між презентуючим і презентованим. Подібно до букви, як ознаки в алфавіті, подібно до письма, комедіант не надихається жодною конкретною мовою. Він нічого не означає" [цит. за: 5, 369].

Театралізація політичної сфери в епоху домінування електронних мас-медіа зводить політику до рівня комедійного шоу. На зміну комуністичній системі репрезентації влади прийшла модель "кумедної" театральності в політиці.

Практичною альтернативою цьому явищу може бути діалог між політиками у формі політичних дебатів. Форми політичних комунікацій не можуть обмежуватися виборчим монологом влади або опозиції, референдумом чи всенародним обговоренням. Відмінність змагань полягає в дотримуванні правил, в небажанні терпіти обман.

Політичні змагання протиставляються грі театрального типу, де панує суверенна фантазія імпровізатора, його особиста воля, в основі такої гри лежить принцип ілюзії, обману. Нетерпимість до обману – один з основних принципів змагання. Обман тут не лише означає порушення прийнятого у змаганнях спільного для всіх добровільного закону, а й введення в "агон" елементів міметизму, тобто театру, якраз і побудованого на обмані та вірі у нього.

Дебати можна розуміти як змагання між політиками (краще у прямому ефірі), що мають особливу структуру та правила. У моделі змагального політичного діалогу особлива роль належала мас медіа, які виконують функцію посередника, спостерігача за дотриманням правил дебатів.

Модель виборчих комунікацій, що виключає дебати кандидатів між собою, перетворює політичну кампанію на театральну виставу, а громадян – на публіку. Політичні дебати дають змогу створити простір прийняття політичних рішень та зробити вибір, не втрачаючи зацікавленості до виборчих змагань.

У демократичному суспільстві з його процедурними вимогами до політичного вибору раціональність є джерелом критичного мислення. Головною моделлю реального втілення принципів раціональності у сферу політичної комунікації виступає наукова

раціонально-критична дискусія. Її переваги проявляються у позачасовій та безумовній спрямованості зусиль наукового товариства на встановлення умов та способів досягнення істини, яке має стати пріоритетом під час раціональних політичних обговорень. Сучасна практика раціонально-критичних дискусій співвідноситься із практикою критики у ході обміну думками під час публічних парламентських заходів. Теоретичні засади сучасного лібералізму знаходяться у відносинах прямої детермінації критичної епістемології, оскільки саме на високому рівні фундаментальної науки затверджуються стандарти істинності будь-якого аргументу та поширюють на майбутні перспективи політичних відносин стандарти ведення наукових дискусій та впровадження у політиці ідеалу міжнародної спільноти вчених.

Політична аргументація виступає не тільки бажаним та гіпотетичним явищем політико-комунікативної сфери, але й наявним засобом реалізації правової дієздатності громадян ліберального суспільства [Див. детал.: 4].

Збільшення каналів, потоків та об'єму інформації (так званий "інформаційний вибух") в останні десятиліття кидає нові виклики демократії XXI століття, які пов'язуються із медіатизацією політики. Так, медіатизація політичної взаємодії змінює систему представництва громадянських інтересів відповідно до медійного формату, перетворює політику у медіа-процес, віртуалізує політичний простір тощо.

Саме тому подальших досліджень потребують механізми здійснення політичних дебатів як під час виборів, так і для вирішення реальних проблем політичного розвитку. Законодавче регулювання процесу політичних дебатів у мас-медіа – необхідний крок в умовах залежності українських мас-медіа від органів державної влади та олігархічних груп власників.

Головне в тому, що дебати, як змагання політиків створять сприятливі умови для політичного вибору громадян, а отже – стануть основою для підвищення ефективності у системі публічного управління.

Література:

1. Ганжуров Ю. Парламентський дискурс в публічних комунікаціях / Ганжуров Ю. // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6 (15). – С. 103-113.
2. Демократія: [Антологія] / Упоряд. О. Проценко. – К.: Смолоскип, 2005. – Політичні цінності. – Вип. 1. – 1108 с.
3. Кормич Л. І. Права людини: від декларацій до гарантій / Л. І. Кормич // Актуальні проблеми політики. – 2001. – № 12. – С. 7-13.

4. Третяк О. А. Політична аргументація як засіб раціоналізації політичної комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.01 / О. А. Третяк – Д., 2004. – 16 с.
5. Ямпольский М. Физиология символического. Книга 1. Возвращение Левиафана. Политическая теология, репрезентация власти и конец Старого режима / Ямпольский М. – М.: Новое литературное обозрение, 2004. – 807 с.

Лужанський А. В., ВСУ

КОНСТИТУЦІЙНА ПРИРОДА ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Статья посвящена исследованию конституционных принципов доступа к правосудию в Украине, выяснению его правовой природы. Автором обосновывается тезис о том, что хоть право на доступ в суд и не закреплено на уровне Конституции Украины в буквальном смысле, однако оно является таким фактически и в контексте составного элемента права на судебную защиту гарантировано Основным Законом Украины. Отмечается необходимость закрепления упомянутого позитивного юридического права материальной конституционной нормой.

The article is devoted to research of constitutional principles of access to justice in Ukraine, to finding out of its legal nature. An author is ground a thesis that though right on access in a court is not envisaged at the level of Constitution of Ukraine interpreted literally, however it is such actually and in the context of component element of right of judicial defence it is assured by Basic Law of Ukraine. The necessity of fixing of the mentioned positive legal right by a material constitutional norm is marked.

Однією з особливостей судової влади є те, що остання реалізується єдиними та спеціально уповноваженими органами – судами, які наділені лише їм притаманними повноваженнями.

Специфіка судового захисту полягає у тому, що його ефективність є набагато вищою порівняно з іншими, несудовими засобами, оскільки: захист у позасудовому порядку фактично є проханням або пропозицією щодо добровільного чи в порядку адміністративного контролю усунення порушення й ліквідації його негативних наслідків та ґрунтується на презумпції належної та добросовісної поведінки правопорушника; судовий розгляд є єдиним остаточним законним засобом вирішення правового конфлікту; при розгляді конкретної справи суд має право превентивного впливу у формі обов'язкових до виконання окремих ухвал (постанов) щодо запобігання в подальшому